

HET KABINETORGEL IN DE UTRECHTSE DOMKERK

PETER VAN DIJK

De Domkerk te Utrecht herbergt twee Bätz-instrumenten. Naast het hoofdorgel (1831) staat in de kerk een kabinetorgel van Gideon Thomas Bätz. Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw is het instrument diverse keren voorwerp van studie geweest. Peter van Dijk evalueert in dit artikel onder andere bestaande hypothesen met betrekking tot de geschiedenis van het orgel. Ook geeft hij een beschrijving van het instrument en van de klank. [Redactie]

GESCHIEDENIS

De geschiedenis van het kabinetorgel in de Utrechtse Dom is helaas slechts zeer ten dele bekend.^[1] Op een paneeltje boven het klavier staat: 'Gideon Thomas Bätz. Fecit. Anno 1796'. Bouwer en bouwjaar zijn derhalve gedocumenteerd. De dispositie was (en is): Holpyp 8 Vt Bass/Disct, Prestant 8 Vt Disct, Ope[n] Fluyt 4 Vt Bass/Disct, Octaaf 4 Vt Disct, Octaaf 2 Vt Bass/Disct, Trambland.

De lotgevallen van het orgel zijn pas na de Tweede Wereldoorlog concreter te volgen. Het instrument blijkt dan in Kasteel Middachten (De Steeg) te staan. Het is echter niet bekend wanneer het daar terecht kwam. In 1950 werd in De Steeg een nieuwe hervormde kapel, de Elthetokapel, gebouwd. In datzelfde jaar of kort daarna werd het Bätz-kabinetorgel daarheen overgeplaatst en 'opgepimp't' tot een kerkorgel met front. Gelukkig bleef het Bätz-orgel daarbij vrijwel volledig intact.

In 1965 kocht de Commissie voor de Diensten van Schrift en Tafel van de Buurkerk te Utrecht het instrument aan. Dr. M.A. Vente werd aangesteld als orgeladviseur. De orgelmaker D.A. Flentrop (Zaandam) demonteerde het instrument en bracht de Bätz-delen over naar zijn werkplaats. Daar is het op 4 november 1966 onderzocht door de rijksorgeladviseur dr. H.L. Oussoren, diens assistent C.H. Edskes, en Vente. Zij stelden een gedetailleerd rapport en een restauratieprotocol op, waarbij zij door Oussoren en Edskes opgestelde voorgedrukte

checklists ten behoeve van orgelrestauraties gebruikten. [Diverse van dergelijke checklists bleven in het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed bewaard en vormen een belangrijke informatiebron voor hedendaagse onderzoekers.]

Het door Flentrop conserverend gerestaureerde kabinetorgel werd op 23 september 1967 in de Buurkerk in gebruik genomen met een concert onder leiding van de toenmalige cantor, Jan Matter.

In 1970 werden de Schrift&Tafel-diensten verplaatst van de Buurkerk naar de Domkerk. De bovengenoemde commissie werd onder de bezielende leiding van dr. J. van der Werf omgevormd en qua activiteiten uitgebreid tot het Citypastoraat Domkerk Utrecht. In 1971 werd Maarten Kooy aangesteld als Domcantor.^[2] Het Bätz-kabinetorgel werd geplaatst op het hoogkoor van de Domkerk en ging een belangrijke rol vervullen in erediensten en concerten.

In 2000 werd het orgel conserverend hersteld door de orgelmakers Gebr. van Vulpen (Utrecht), onder advies van Peter van Dijk.

NADERE HYPOTHESES

De geschiedenis van dit instrument is in de literatuur vaak gekoppeld aan die van het kabinetorgel in Kasteel Amerongen. De kastelen Amerongen en Middachten behoorden tot het bezit van de familie Van Reede en beide kabinetorgels zijn gebouwd door Gideon Thomas Bätz. Blijkens een bewaard gebleven kwitantie uit 1813 werd het orgel in Amerongen in dat jaar geleverd, conform een overeenkomst uit 1780. Opdrachtgever in 1780 was Frederik Christiaan Reinhard van Reede, vijfde graaf van Athlone (1743-1808). Met zijn vrouw, Anna Elisabeth Christina (Annebet) van Tuijll van Serooskerken (1745-1819) en hun negen kinderen woonde hij des zomers op Kasteel Amerongen en had hij een winterverblijf in de Ridderschapstraat

[1] Gert Oost, 'Twee gerestaureerde Kabinetorgels in Utrecht', *Het Orgel* 70 (april 1974) 154-156; Gert Oost, *De orgelmakers Bätz (1739-1849)* (Alphen aan den Rijn 1975) 120, 230-234, 321; Arend Jan Gierveld, *Het Nederlandse Huisorgel in de 17de en 18de eeuw* (Utrecht 1977) 103-104, 435, afb. 77 & 78; Jan Jongepier (eindredactie), *Het Historische Orgel in Nederland 1790-1818* (Amsterdam 1999) 112-113; Rudolf Rasch, 'Muzikale adel in de Nederlandse Republiek en op kasteel Amerongen', in: Marieke Knuijt en Clemens Romijn (redactie), *De muziekschat van Kasteel Amerongen* (Amerongen 2001) 6-17; Gert Oost, 'Het Bätz-orgel van kasteel Amerongen', in: Knuijt en Romijn, *De muziekschat*, 85-93; Orgelarchief Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), map Utrecht Domkerk Kabinetorgel (orgelnummer 1513). Met dank aan Wim Diepenhorst voor het ter beschikking stellen van deze map.

[2] Mieke Breij, *Alles voor de muziek. Leven en werk van Maarten Willem Kooy 1927-2013* (Utrecht 2017) 163-164.

